

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/1

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

Л СВ. 1

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ, др Ђорђе ОТАШЕВИЋ,
др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ, др Стана РИСТИЋ,
др Марина СПАСОЈЕВИЋ, др Живојин СТАНОЈЧИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Рецензенти
др Весна Ломпар, др Стана Ристић, др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа: Чигоја штампа, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, св. 1 (1932/33) – год. 8, св. 1 (1941); Н.с. књ. 1 (1949/50)– . – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/33– 1941; 1949/50– (Београд : Чигоја штампа). – 23 cm

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 1 (2019)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

- Идеофони у српском језику – дефиниција и функције: илустрација на примеру идеофона *бам* (ТАЊА Ч. МИЛОСАВЉЕВИЋ) 1–15
- Међуоднос псеудосоцијативности и протосоцијативности у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ) 17–27
- Прозодијска норма и њена реализација на примеру поста акценатских дужина (МИЉАНА Б. ЧОПА) 29– 46

П о в о д и

- Позив и ујуиџиџиво за куљење речи њо народу за Речник Српске краљевске академије* (1889): значајан прилог српској лексикографској култури (НЕНАД Б. ИВАНОВИЋ) 47–75
- Одбор за стандардизацију српског језика и његове одлуке (путевима књиге сабраних одлука поводом двадесетогодишњице рада) (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 77–103

Б и б л и о г р а ф и ј а

- Егон Фекете (1931–2009) – библиографија (ВЛАДИМИР Б. ЖИВАНОВИЋ) 105–117

П р и к а з и

- Душка Кликовац, *Српски језик у свейлу когнитивне лингвистике* (АЛЕКСАНДРА С. ЈОВАНОВИЋ) 119–129
- Гордана Штрбац, *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији* (МАРИЈАНА Р. ЂУКИЋ) 131–139
- Ана Јањушевић Оливери, *Инџензификаџорске џарџикуле у савременом српском језику* (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 141–144

Милосав Ж. Чаркић, <i>Сѣих и језик</i> (АЛЕКСАНДАР К. КИКЛЕВИЧ)	145–147
Дејан Ајдачић (ур.), <i>О вредностима у српском језику</i> . Зборник етнолингвистичких радова 2 (ИВАНА В. ЛАЗИЋ КОЊИК) . .	149–152
<i>Globalizacja a języki słowiańskie. Globalization and Slavic Languages</i> (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	153–158
Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика	
Призренско-тимочки говори	159–169

Оригинални научни рад
Примљено 16. јула 2019. г.
Прихваћено 24. јула 2019. г.

МАРИЈА М. ОПАЧИЋ*
Универзитет у Београду,
Филолошки факултет)

МЕЋУОДНОС ПСЕУДОСОЦИЈАТИВНОСТИ И ПРОТОСОЦИЈАТИВНОСТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет рада су псеудосоцијативне конструкције у српском језику, које се посматрају у огледалу протосоцијативности, у чију су основу положени инваријантни оформљивачи значења друштва – социјативно маркирана несингулативност и подударност семантичких улога учесника предметне ситуације – у свом градуелном остварењу. У чланку се даје кратак преглед семантичких типова псеудосоцијатива, а затим се указује на особности мањег броја псеудосоцијативних конструкција код којих се потиснуто значење друштва темељи на социјативној конекцији аниматних учесника, која је карактеристична за семантику прототипских правих социјатива, узимајући истовремено у обзир и њихово удаљавање од супкатегоријалног показатеља равноправности учесника у датом односу.

Кључне речи: псеудосоцијативност, протосоцијативност, (ин)варијантни социјативни показатељи, равноправност/надређеност/подређеност, синтаксичка семантика, типологија, српски језик.

1. Премда је категорија социјативности у српском језику полицентрично конфигурирана,¹ њени морфосинтаксички центри оличени у конструкцијама с падежима конекције² – инструменталом и генитивом – по заступљености семантичких типова које собом окупљају не заузимају једнак положај. По сложености типологије социјативних

* mayaoracic@gmail.com

¹ В. о полицентричном функционално-семантичком пољу, те о разликовању његове дифузне и компактне структуре сходно повлачењу границе међу његовим разноликим чиниоцима, централним и периферним областима у Бондарко 1984: 62.

² О основној подели на падеже конекције и падеже контакта у систему зависних падежа српског (српскохрватског) језика в. у чланку Ивић 1957/1958: 141–166.

значања и фреквентности језичких датости издвајају се, превасходно, конструкције са социјативним инструменталом, прави социјативи, којима се обележавају ситуације у чијој се окосници налазе градуелно схваћени инваријантни оформљивачи протосоцијативности,³ социјативна несингулативност и истоветност улога учесника (партиципаната), који су обликовани у јединственом перципирању предметног односа у свести говорног лица. Удаљавање од језгра социјативне семантике, изражене конструкцијама са социјативним инструменталом, одсликава диференцијацију нетипичних социјативних конструкција, које, осим обележавања ситуација заснованих на инваријантним социјативним критеријумима, означавају и ситуације изван дате категоризације.

Циљ овог рада је да укратко прикаже начелну семантичку типологију на периферији морфосинтаксичког центра конструкција са социјативним инструменталом, одвајајући на тај начин прстен семантички разнородних псеудосоцијатива од конструкција за изражавање протосоцијативности, правих социјатива, којима се на овом месту нећемо детаљније бавити. Ради потпуније слике коју намеравамо да дамо о шароликости псеудосоцијативних значења овде ћемо само указати на то да исказивање прототипске социјативности грамемом социјативног инструментала подразумева разликовање четири семантичка типа⁴ – социјативно-реципрочних конструкција непосредног типа (1), социјативних конструкција посредног типа (2), социјативних конструкција поларитетске посредности (3) и социјатива целине (4) – у складу с њиховом пропозиционом структуром, при чему се посебна пажња обраћа на својство глагола да собом изрази радње које се облигаторно остварују у суделовању равноправних учесника у предметној ситуацији. В.:

³ Предочени уобличивачи инваријантног значења друштва у основи су сагласни с дефинисањем социјативности у типолошко-конфронтативном испитивању руског и српског језика (Пипер 2002: 19–29), чиме смо се детаљније бавили у посебном чланку, в. Опачић 2018: 104–109. Појам протосоцијативности у овом раду означава класу најзаступљенијих језичких појава са заједничким (ин)варијантним обележјима значења друштва, што одговара поимању (прото)типа у једнојезичким испитивањима, в. Пипер 2000: 17–24.

⁴ Уп. наслањање предложене класификације на устаљену семантичку типологију изложену у монографији М. Ивић о српскохрватском инструменталу, где се диференцирају социјативи непосредног и посредног типа, социјативне нетипичне конструкције с предикатима типа *расијати се* и *борити се*, неправи социјативи, социјативи целине и псеудосоцијативи (Ивић 1954: 166–210). Такође в. и о социјативу саучесништва у Стевановић 1991: 454.

1) А „млади конзул“ је и даље обилазио околину, по киши и блату, прилазио без и најмањег снебивања људима, *разговарао са њима* и успевао да види и сазна ствари које Давил, онако озбиљан, прав и крут, не би никад могао видети ни сазнати (Андрић 1, 72).

2) Једно тичје перо долепрша јој с дрвета на земљу, а *В. Вулф лећи с њим* до саме ивице света (Секулић, 253).

3) Нема њему оних старих другова, *нема с ким да њије вино* (Домановић, 103).

4) Очигледна је тежња законописаца да сачувају традиционални брак и породицу у Србији, а нарочито да заштите децу, па преднацрт законика уводи значајну новину – дефиницију породичног дома. То је „кућа или стан у којем живе *суђружници с децом* над којом врше родитељско право“ (Политика, *Брак...*, 19. 2. 2017).

2. Мозаичка структура типологије псеудосоцијативних конструкција била је повод да се о овој теми у науци о српском језику подробније говори у више прилика.⁵ Тако, терминолошки израз *псеудосоцијативне конструкције* у србистичка (сербокроатистичка) лингвистичка испитивања, заједно с поделом на пратилачки псеудосоцијатив, псеудосоцијатив карактеристичне појединости, псеудосоцијатив саставног дела и социјативне конструкције у функцији темпоралног инструментала,⁶ уводи синтаксичко-семантички усмерено дисертационо истраживање М. Ивић о значењима српскохрватског инструментала и њиховом развоју (Ивић 1954: 195–210, 132).

Наиме, развијајући и делимично преобличавајући инвентаризацију (псеудо)социјативних конструкција, предочену у делу које је отворило низ монографских проучавања синтаксе падежа у српском језику,⁷

⁵ Псеудосоцијативне конструкције срећу се и у другим словенским језицима у широкој лепези семантичких типова, о чему сведочи и колективна монографија о инструменталу на словенској језичкој територији, која нуди другачију семантичку поделу и терминолошки апарат, в. Станишева 1958: 46–71.

⁶ Предочена семантичка типологија размимоилази се са разврставањем социјативних значења неравноправности (Стевановић 1991: 455–463), међу којима се разликују: социјатив опреме типа *Борио се с њушком у руци*, квалитативни инструментал с предлогом *с(а)* типа *Ђорђе њређури бокал с вином*, социјатив ситног детаља типа *И с њим ожљом на враћу остала је лејошница каква је и њре била*, социјатив у функцији временске одредбе типа *С њочешком владе кнеза Милоша њочеле су се школе множишћи*, социјатив објекта типа *Њује знао шћа ће с њим слободним временом*, који се илуструје и примерима које су потоња синтаксичка испитивања (Пипер и др. 2005: 708) уврстила у псеудосоцијативне конструкције става – *Био је њажљив њрема њему и њостујао с њим као с владоцем*.

⁷ В. о србистичким проучавањима у области синтаксе падежа у склопу монографских описа у Танасић 2017: 240.

србистичка синтаксичка граматикографија псеудосоцијативе одређује обележавањем ситуација у којима су међусобно неравноправни појмови повезани подударним временским и просторним јављањем, при чему се уз горенаведене типове у ову категорију убрајају и псеудосоцијативи става, уз напомену да се измене у појмовно-категоријалном апарату дотичу и појединих термилошких решења, те се овој групи прикључују и темпоралне псеудосоцијативне конструкције (Пипер и др. 2005: 706–708).

Из наведеног произлази да систем псеудосоцијатива ваља посматрати из угла семантике границе,⁸ при чему опис појединачних семантичких типова уоквирују и испитивања која за предмет анализе немају категорију социјативности и(ли) уопште саставнице антропоцентричног категоријалног комплекса,⁹ уп., нпр., групу антропоцентричних псеудосоцијативних конструкција које у први план износе значење агентивно-пацијентивних односа у семантичким типовима доживљавача (1), објекта релације (2), модалности и оптативности (3),¹⁰ или пак исказивање емоција, стања (4–5) и става (6),¹¹ са ква-

⁸ Уп. израз који користимо с појмом *граматика границе*, као и са одређењем границе простирања језичких појава, оцртане линијом идентитета у Пипер 2008: 307–308. Такође, при анализи ових језичких чињеница у обзир треба узети и особину *градуелности*, којом се баве прилози из области фази лингвистике: Радовановић 2008: 11–43; Радовановић 2015.

⁹ В. поглавље *Од садржаја ка облицима ћростіе реченице* и категоријалне комплексе у Пипер и др. 2005: 575–978.

¹⁰ Уп. и разлику у значењу социјативне оптативности у поздраву при опраштању *Збогом!*, који сербокроатистичка етимолошка лексикографија доводи у везу с називом војника у Млечима, те узвицима којима се изражава чуђење: „... od pozdrava s bogom > zbogom, koji se upotrebljava pri odlasku, nastade u Mlecima naziv sboghe za naše dalmatinske vojnike u mletačkoj službi; odatle Nodierovoj noveli prezime Jean Sbogar... Uzvicu bókšnam = budi bókšnam govore se u čuđenju...“ (Скок 1971: 181).

¹¹ Конструкцијама типа *задовољан (с) чим* бави се чланак Вушовић 1935: 147–149, а тумачења која су том приликом дата прихвата и синтаксичка граматикографија (Стевановић 1991: 462), где се констатује да обе допуне у инструменталу немају типично значење правог средства и правог социјатива услед присуства узрочне семантике нијансе (Стевановић 1991: 461–462). С друге стране, конструкције типа *Тако је са свима*, у којима се обележава носилац стања означеног прилозима *ишако, овако, како, друкчије/другачије*, издавају се и у раду који за предмет има инструментал с предлозима *с(а)* и *међу*, предлошко-падежне форме којима се у српском језику може изразити логички субјекат, при чему основна подела укључује разликовање конструкција с прилошким имперсоналним предикатом типа *С нама је гођово/свршено*, конструкција с егзистенцијалним имперсоналним предикатом типа *С нама нема неизвесности*, конструкција с деонтичким имперсоналним предикатом типа *С тим се није шалиши / не треба шалиши*, конструкција с предикатом имперсонализованим речцом *се* типа *Са његовом кандидатуром се закаснило*, конструкција са имперсоналним предикатом „неконтролисаних догађања“ типа *Шта се с њим догађа?; Шта је с њим?* (Ковачевић 2017: 193–207).

лификативним псеудосоцијативима у двама основим типовима који обележавају карактеристичну појединост¹² (7) или начин вршења радње предиката (8), а потом и с темпоралним псеудосоцијативима из локализационог категоријалног комплекса (9), те с каузативним теличним псеудосоцијативима (10), подразумевајући притом да се овде предочена подела темељи на примарном категоријалном значењу конструкције. Такође, овакав угао гледања сигнализира и неподударан статус анализираних језичких чињеница у склопу семантичких категорија чија се варијантна значења у датом појавном облику пресецају, те се тако може говорити о периферним (псеудо)социјативним значењима, али не и о периферији основних категоријалних значења, уп.:

1) Мирна времена и сређене прилике чине просечне људе још просечнијима, а бурна времена и велике промене стварају од њих компликоване природе. *То је случај и са нашим Давилом*, који се стално налазио у средишту великих догађаја. Све то није могло да измени његову стварну природу, али је поред његових урођених особина створило у њему нова и противна својства (Андрић 1, 66).

2) Неки Мурат, звани *Муџа*, малоуман младић из агинске породице Турковића из Незука, *са којим су* у касабџи често *ћерали шалу*, одједном се испео на камену ограду моста (Андрић 2, 67).

3) – *Доле с њом майџором рђом!* – дрекну председник. – *Доле с њим!* – вичу једни (Домановић, 32).

4) ... *ја се чудно осећам с Исаком* већ дуже време. То нема везе с њиме, ни са нашом љубављу (Павић, 201).

5) *Кајетан брода имао је велику муку с њом* (Андрић 3, 383).

6) *Сџирога је с децом* (Разг.).

¹² О детерминацији социјативним инструменталом в. у Ивић 1954: 203–210; Ивић 1983: 179–187. В. такође и осврт на радове М. Ивић о обавезној детерминацији у Антонић 2008: 155–157; Танасић 2011: 88–89. О општелингвистичкој појави обавезне детерминације в. у Радовановић 1972: 211–240. О означавању одвојености, односно одвојивости и тешкој повезаности међу појмовима у зависности од означавања дате ситуације квалитативним инструменталом и квалитативним генитивом в. у Стевановић 1991: 457. Такође в. о употреби квалитативног генитива и квалитативног инструментала у студији о контекстуалним карактеристикама генитива у српскохрватском језику, где пољски слависта у две велике целине анализира генитив без предлога, почев од његове адноминалне и адвербијалне позиције, а затим и генитивне предлошко-падежне конструкције у позицији прилошке одредбе за место, време, узрок и циљ (Фелешко 1995: 48).

7) Он је, уосталом сасвим по нашем националном укусу, ординаран, дрзак и насртљив, али *човек и националац са њрасрцем и њрайошшињем* (Секулић, 77).

8) О томе да смо још до јуче *сџајали с руком на орозу, с увейом које ослушкује, с душом која се боји, с увек сџремљеном бошчом за збег* (Секулић, 94).

9) Али *с временом* је буна у Србији почела да задире све више у живот целог босанског пашалука, а нарочито у живот ове касаве која је на сат хода од границе (Андрић 2, 83).

10) Истраживање је покренуто *с циљем* да се кроз темељну анализу рада галерија и излагачких простора (у којима се организују и програми визуелне уметности, али и трибине, дебате), добије база података и сагледају инфраструктурни капацитети галерија, њихова програмска политика и искоришћеност ресурса, не би ли се унапредила савремена сцена визуелне уметности (Политика, *У Србији има 450 галерија*, 7. 11. 2015).

Осим тога, на периферији супкатегоријалног значења псеудосоцијативности, која собом такође окупља граничне језичке чињенице у категоријалном морфосинтаксичком центру конструкција са социјативним инструменталом, налазе се и семантички подтипови с управном речју с фазним значењем код којих се укршта псеудосоцијативна семантика темпоралности и објекта релације.¹³

1) А кад су били *гоџови с џим*, вратише опет онај шљунак, као поток, преко свеже ископане земље, прекрстише се још једном, и кренуше натраг, заобилазећи далеко, како би што даље од гроба сишли на друм (Андрић 2, 56).

3. Овом приликом застаћемо на степеници која раздваја (суп)категоријална значења социјативности и псеудосоцијативности с тежњом да прикажемо две врсте језичких појава, тј. спону мање групе псеудосоцијативних конструкција с правим социјативима код којих се варијантност значења темељи на прототипском обележавању ситуација чији су учесници жива бића, где, опет, можемо раздвојити семантичке типове псеудосоцијатива према прототипској реализацији обележја аниматности, уп. псеудосоцијативе објекта релације где аниматност није обавезни предуслов за употребу социјативне конструкције (*Рачунајући с Висковом карневалском рејџиацијом... айџекар је унаџред џријумфовао*, према Стевановић 1991: 461) и псеудосоцијативне

¹³ О употреби фазних глагола у конструкцијама типа *џочешџи с нечим, завршиџи с нечим, одуговлачиџи с нечим* в. у Стипчевић 2010.

конструкције емоција и стања које су чвршће везане за исказивање природе међуљудског односа или пак односа двају живих бића, премда оне могу прецизирати и повезаност живог бића и инаниматне целине, нпр. *Срећан је с књигама* (разг.), што је само делимично блиско псеудосоцијативном значењу објекта релације, као у пр. (1–5), в.:

1) Да би ипак нешто казала, она исприча Ани Марији свој *јлан са новом врсиом нарочиито јуних зумбула*, објашњавајући одушевљено, како ће изгледати четири леје разнобојних зумбула које ће се протезати средином целе велике баште (Андрић 1, 312).

2) Види се већ *шћа хоћемо са овим уводом* (Секулић, 127).

3) *Завршивши јосао са књигама*, Анастас Браница се посветио срањивању оставштине (Петровић, 145).

4) Можеш да идеш кући! – био сам принуђен да подвикнем, изашла је помало увређена, ја сам остао да размишљам *шћа ми је чиниши са новим, збуњујуће ошјајућим осећањима* (Петровић, 281).

5) Текст је препун *игре са основама* које прелазе у изведене речи, *и са речима* које се јављају у разним падежима (Секулић, 239).

Тако, рецимо, псеудосоцијативи емоција и стања прототипски означавају ситуације у чијој се подлози налази неравноправна социјативна повезаност најмање двају бића, при чему се емоција, односно емоционално стање приписује само једном лицу, које се не обележава социјативном формом. Тумачење ситуације денотиране псеудосоцијативном конструкцијом емоција и стања има додирних тачака са семантиком правих социјативних егзистенцијалних конструкција у реченицама с временском клаузом, које, уз исказивање значења друштва посредног типа, одвојеног од најужег категоријалног центра чији је простор намењен социјативно-реципрочним формама, пружају шире могућности варирања линијског реда реченичних чланова, тематско-ремаатских односа и комуникативног истицања садржаја. Уп. трансформисане примере у којима се социјативност изражава у временским клаузама које улазе у састав реченице с једночланим (4') и декомпонованим предикатом (5').

4') ... већ дуже време *ја се чудно осећам док сам с Исаком*.

5') *Кайејан брода је имао велику муку док је био с њом*.

Такође, псеудосоцијатив емоција и стања може имлицирати и горепоменуту семантичку нијансу каузативности, када се овај семантички тип пресеца и са употребном сфером правих социјативних конструкција у узрочним реченицама, где се каузатор емоције, односно

предметног стања обележава именском групом у социјативном инструменталу, као што је случај с примерима (4''–5''), где шири контекст расветљава природу каузативних релација.

4'') ... већ дуже време *ја се чудно осећам зајџо шиџо сам с Исаком*.

5'') *Кайџџан брода имао је велику муку зајџо шиџо је био с њом*.

Најзад, трансформација конструкција и изостављање егзистенцијалних предиката и именских израза у инструменталу с предлогом *c(a)* (4', 4'' – 5', 5''), показатеља подударног временског и просторног јављања лица с истоветним семантичким улогама, сигнализира примарну каузативност и потпуно истискивање социјативне компоненте, које је на смисаоном плану одваја од интерпретације псеудосоцијатива емоција и стања, уп.:

4)''' ... већ дуже време *ја се чудно осећам због Исака*.

5)''' *Кайџџан брода имао је велику муку због ње*.

Уколико се пак псеудосоцијативном конструкцијом емоција и стања денотира ситуација чији учесници немају истоветна обележја аниматности, што је иначе одлика највећег броја семантичких типова псеудосоцијатива, трансформација у праве социјативе посредног типа са егзистенцијалним, факултативно социјативним предикатом повлачи собом губљење смисла, што, опет, указује на то да се исказивање каузативности у овим реченицама не додирује са социјативношћу индиректне релације. Уп.:

1) *И са новцем* је нови конзул имао брига и тешкоћа (Андрић 1, 37).

1') *Због новца* је нови конзул имао брига и тешкоћа.

С друге стране, код псеудосоцијатива става (1), који такође прототипски означавају ситуације чији учесници имају истоветно обележје аниматности и персоналности, иако се и у овом случају ради о лицима с различитим семантичким функцијама, тј. о релацији која се изграђује на неравноправности, надређености и подређености, трансформација у реченице с временском клаузом и социјативном конструкцијом посредног типа има извесна ограничења у зависности од шире синтаксичке структуре, као у примеру (1), док преобликовање у каузативне реченице са социјативном компонентом није могућно, уп. примере (1) и (6').

1) *Сулејман-џаша*, који је од самог почетка једини у Конаку имао симпатије за фон Митерера и *био са њим одувек ближи и срдачнији него са Давилом*, са којим је морао да говори преко тумача и чији му се изглед није допадао, трудио се да му учини по жељи (Андрић 1, 291).

б²) *Док је с децом*, она је строга.

Напослетку додајмо и да прецизирање информације у псеудосоцијативима једностраности при промени перспективизације и тематско-рематских односа имплицира социјативно-реципрочно значење, чиме се исказ посредно прикључује кругу протосоцијативних значења у ширем смислу, в. пример изражавања индиректне узајамности понављањем псеудосоцијатива стања (1).

1) На песму, да си био паметан, не би ни полагао, *ниџи бисмо сад имали џолику невољу и ми с џобом, и џи с нама* (Домановић, 109).

Иако смо овом приликом тему нашег рада ограничили на псеудосоцијативне конструкције у којима се најјасније уочавају семантичка преплитања псеудосоцијативних и протосоцијативних појавних облика, трудили смо се да из вида не испустимо ни општију слику категоријалног система социјативности и конструкција са социјативним инструменталом на чијем се рубном подручју налазе псеудосоцијативи, чији семантички типови, који исказују емоције и стања или пак став према лицу које се денотира социјативном формом, задржавају способност обележавања конекције аниматних ентитета, уз напомену да трансформациони тест издваја целину псеудосоцијатива емоција и стања могућношћу да се веома блиско значење изрази и правим социјативним конструкцијама.

ИЗВОРИ

- Андрић 1: Иво Андрић, *Травничка хроника*, Сабрана дела Иве Андрића, књ. 2, Београд: Просвета, 1996.
- Андрић 2: Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд: Просвета, 2003.
- Андрић 3: Иво Андрић, *Проклеџа авлија*, Београд: Просвета, 2003.
- Домановић: Радоје Домановић, *Сатиричне џриповеџке*, Београд: Издавачко предузеће „Рад“, 1975.
- Павић: Милорад Павић, *Хазарски речник, роман лексикон у 100.000 речи*, Београд: Просвета, 1985.
- Петровић: Горан Петровић, *Ситничарница „Код срећне руке“*, Београд: Народна књига, Алфа, 2001.
- Политика, дневне новине: <https://www.politika.rs>.
- Секулић: Исидора Секулић, *Избрани есеји*, прир. Ђорђе Ј. Јанић, Нови Сад: Академска књига, 2010.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић 2008: Ivana Antonić, Sintaksa padeža, u: *Lingvistika Milke Ivić*, ur. Predrag Piper, Milorad Radovanović, Beograd: Biblioteka XX vek, 145–183.
- Бондарко 1984: Александр В. Бондарко, *Функциональная грамматика*, Ленинград: Наука.
- Вушовић 1935: Данило Вушовић, Да ли задовољан с чим или задовољан чим?, *Наш језик* III/5, Београд, 147–149.
- Ивић 1954: Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструменџала и њихов развој: синџаксичко-семанџичка студија*, 1954, Београд: Београдска књига, Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 2005.
- Ивић 1957/1958: Милка Ивић, Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог* XXII/1–4, Београд, 141–166.
- Ивић 1983: Milka Ivić, O slovenskim obaveznim determinatorima, u: Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, Beograd: Prosveta (Biblioteka XX vek), 179–187.
- Ковачевић 2017: Милош Ковачевић, Логички субјекат изражен предлошким инструменталом, у: Милош Ковачевић, *Српски језик под луком науке*, Београд: Завод за уџбенике, 193–207.
- Опачић 2018: Марија Опачић, Критеријуми диференцирања социјативних значења у руском језику, *Славистџика* XXII/2, Београд, 104–109.
- Пипер 2000: Предраг Пипер, О типолошким истраживањима у српској лингвистичкој славистици, *Славистџика* IV, Београд, 17–24.
- Пипер 2002: Предраг Пипер, Проспект синтаксе руског језика у поређењу са српском, на примеру категорије социјативности, *Славистџика* VI, Београд, 19–29.
- Пипер 2008: Предраг Пипер, Граматика границе, *Јужнословенски филолог* LXIV, Београд, 307–322.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синџакса савременог српског језика. Просџа реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Маџица српска.
- Радовановић 1972: Milorad Radovanović, Opštelingvistički aspekt kategorije „obavezni determinator“ u sintaksi, *Годишњак Филозофског факулџетења у Новом Саду* XV/2, Нови Сад, 211–240.
- Радовановић 2008: Милорад Радовановић, Фази логика у лингвистици: темељни појмови и систематизација, у: *Семанџичка иџроучавања српског језика*, ур. Милорад Радовановић, Предраг Пипер, Београд: Српска академија наука и уметности, 11–43.
- Радовановић 2015: Милорад Радовановић, *Фази лингвистџика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Скок 1971: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

- Станишева 1958: Д. С. Станишева, Творительный социативный, *Творительный падеж в славянских языках*, ред. С. Б. Бернштейн, Москва: АН СССР, 41–76.
- Стевановић ⁵1991: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнojeзичка норма) II. Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Стипчевић 2010: Балша Стипчевић, О конструкцијама *йочетии с нечим, завршиити с нечим, одуговлачитии с нечим*, *Српски језик XV*, Београд, 703–718.
- Танасић 2011: Срето Танасић, Милка Ивић (1923–2011), *Наш језик XLII/1–2*, Београд, 87–92.
- Танасић 2017: Срето Танасић, Српска граматика данас, *Јужнословенски филолог LXXIII*, Београд, 229–258.
- Фелешко 1995: Казимјеж Фелешко, *Значења и синтакса српскохрватског генитива*, Београд: Вукова задужбина, Орфелин – Нови Сад: Матица српска.

Марија М. Опачич

ВЗАИМООТНОШЕНИЕ ПСЕВДОСОВМЕСТНОСТИ И ПРОТОСОВМЕСТНОСТИ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Предметом работы являются конструкции со значением псевдосовместности в сербском языке, рассматриваемые в зеркале протосовместности, в основе которой лежат инвариантные критерии определения социативного значения – социативно маркирована неединичная квантификация и соответствие семантических ролей участников предметной ситуации – в их градуальном осуществлении. В статье дается короткий обзор семантических типов псевдосоциативов, а затем указывается на небольшое количество конструкций со значением псевдосовместности, у которых второстепенное значение совместности основывается на социативной связи одушевленных участников, характерной для прототипической семантики совместности, которую выражают собственно социативы. Наряду с этим, учитывается и отдаление конструкций со значением псевдосовместности от субкатегориального показателя равноправия участников в данном отношении.

Ключевые слова: псевдосовместность, протосовместность, (ин)вариантные показатели значения совместности, равноправие / подчиненность, синтаксическая семантика, типология, сербский язык.